

als de krijgsgevangenen zich met steeds minder ruimte moesten behelpen, de Amerikaanse onderzeeboten troffen van september '43 af met hun betere torpedo's talrijke schepen die krijgsgevangenen aan boord hadden, en de overige Geallieerde zeekrachten alsmede de luchtstrijdkrachten konden ook in en boven de wateren van de *Nanjo* gaan opereren.

Zoals in hoofdstuk I uiteengezet, kenden de Geallieerde staven de routes van de Japanse convooien: zij wisten precies waar en wanneer bepaalde Japanse transportschepen zich om twaalf uur 's middags op elke dag van hun vaarperiode dienden te bevinden, maar dat er aan boord van die schepen soms duizenden Geallieerde krijgsgevangenen meevoeren, was hun onbekend. Wij herinneren er voorts aan dat de Geallieerde regeringen over het algemeen nauwelijks iets wisten van de omstandigheden waarin de Geallieerde krijgsgevangenen vervoerd werden en moesten zwoegen in het *Nanjo*-gebied waar Japan geen enkele vorm van inspectie door buitenlanders toestond, en dat zij daarvan pas een eerste beeld kregen in september '44, toen ter hoogte van Formosa een aantal krijgsgevangenen van de Birma-spoorweg uit zee werd opgepikt.

Dit heeft er allemaal toe geleid dat de meeste slooptransporten voor de krijgsgevangenen een verschrikking werden (er zijn ook minder slechte transporten geweest) en dat velen, volgens de Japanse gegevens bijna elfduizend, tijdens die transporten zijn verdrongen. Dat deze bij vrijwel allen met angst gepaard gingen, spreekt vanzelf. De krijgsgevangenen beseften dat hun schip heel wel doelwit kon worden van een Geallieerde aanval – velen wisten bovendien bij geruchte dat Japanse schepen tot zinken waren gebracht; dat zij groot gevaar zouden lopen wanneer hun schip door een torpedo of door bommen zou worden getroffen, was hun duidelijk. Die angst moesten zij doorstaan in omstandigheden die op zichzelf al een beproeving vormden: zij waren oepengepakt in smerige ruimen van meestal langzame schepen – ruimen waarin men soms niet eens rechtop kon staan, die slecht verlicht waren en nauwelijks geventileerd en waarin het ondragelijk warm en benauwd kon worden (er hebben zich verstikkingsgevallen voorgedaan); zij leden honger en, erger nog, dorst; zij vervuilden en er waren nooit voldoende gelegenheden om de behoeften te doen; velen waren bij tijd en wijle zeeziek; brak aan boord van zulk een schip dysenterie uit, dan kon de infectie zich spoedig verspreiden, kwam in de betrokken ruimen een verpestende stank te hangen en waren sterfgevallen niet zeldzaam. Daarbij bedenke men dat in '42, toen de Japanse schepen nog niet in convooi voeren, een zeereis naar Japan (er zijn in totaal minstens 40 slooptransporten van krijgsgevangenen naar Japan geweest, waarvan minstens 28